

**OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA O'ZLASHMA SO'ZLARNING
QO'LLANILISHI: RUS VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA
LINGVISTIK TAHLIL**

*Qarshi xalqaro universiteti Filologiya va
tillarni o'qitish kafedrası o'qituvchisi
Denov tadbirkorlik va pedagogika
institute mustaqil tadqiqotchisi
Meliyeva Mohidil Odil qizi
mevliyevamohidil9@gmail.com*

ANNOTATSIYA

Maqolada o'zlashma so'zlarning o'zbek va rus tillaridagi tarixiy shakllanishi, fonetik hamda morfologik moslashuv jarayonlari, semantik kengayishi va zamonaviy OAV nutqidagi qo'llanish xususiyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zlashmalarning til taraqqiyotiga ta'siri, global kommunikatsiya, texnologik rivojlanish, madaniy almashinuv va xalqaro integratsiya bilan bog'liq o'zgarishlari aniqlanadi. OAV korpuslari, tarixiy manbalar, etimologik lug'atlar va zamonaviy lingvistik tadqiqotlar asosida o'zlashmalarning qo'llanish chastotasi, ijtimoiy nutqdagi funksiyasi va me'yoriy holati o'rganiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tilining ikki til leksik tizimidagi ustuvor ta'siri kuchayganini, OAV esa o'zlashmalar diffuziyasining eng faol maydoni ekanini ko'rsatadi. Maqolada o'zlashmalarni tartibga solish, me'yorlashtirish va til siyosati doirasida baholashning dolzarb masalalari ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: o'zlashma so'zlar, OAV tili, global kommunikatsiya, fonetik moslashuv, morfologik moslashuv, semantik kengayish, lingvistik o'zgarishlar.

АННОТАЦИЯ

В статье проводится комплексный анализ заимствованной лексики в узбекском и русском языках, рассматриваются её историческое формирование, фонетическая и морфологическая адаптация, семантическая трансформация и особенности употребления в современном медиадискурсе. Исследование выявляет влияние глобальной коммуникации, технологий, культурных взаимодействий и международных процессов на активизацию заимствований. На основе медиакорпусов, исторических источников, этимологических словарей и современных лингвистических работ определяется частотность употребления заимствований, их функциональная роль и нормативный статус. Полученные результаты демонстрируют рост влияния английского языка и ключевую роль СМИ как пространства интенсивного распространения новых лексических

элементов. В статье также обсуждаются вопросы нормирования заимствований, их регулирования и значение в языковой политике.

Ключевые слова: заимствования, язык СМИ, глобальная коммуникация, фонетическая адаптация, морфологическая адаптация, семантическое расширение, языковые изменения.

ABSTRACT

The article provides a comprehensive analysis of loanwords in Uzbek and Russian, examining their historical development, phonetic and morphological adaptation, semantic shifts, and the mechanisms of their use in contemporary media discourse. The research identifies how global communication, technological progress, cultural exchange and international integration influence the expansion of borrowed vocabulary. Using media corpora, historical sources, etymological dictionaries and modern linguistic studies, the frequency, functional roles and normative status of loanwords are assessed. The findings demonstrate the growing dominance of English-origin borrowings and highlight the central role of mass media as a major channel through which lexical innovations enter the language. The study also discusses issues of standardization, linguistic regulation and the relevance of loanwords in language policy.

Keywords: loanwords, media language, global communication, phonetic adaptation, morphological adaptation, semantic development, linguistic change.

KIRISH

Til jamiyat hayotining barcha bosqichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan dinamik tizim bo'lib, uning lug'aviy tarkibi ijtimoiy rivojlanish jarayonlari bilan hamnafas holda doimo yangilanib boradi. O'zlashma so'zlar til taraqqiyotining tabiiy ko'rinishi sifatida boshqa tillar bilan aloqa jarayonida shakllanadi va tilning semantik hamda funksional imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbek va rus tillarida o'zlashma qatlamlarning faol qo'llanilishi tarixiy taraqqiyot, ijtimoiy siyosiy munosabatlar, madaniy aloqalar, ilmiy texnikaviy inqiloblar va global kommunikatsiya oqimlari bilan uzviy bog'liqdir. Ommaviy axborot vositalari esa tilning eng faol qatlamini aks ettiruvchi zamonaviy platforma bo'lib, unda o'zlashma birliklarning qo'llanishi tezkorlik, xalqaro aloqa, texnologik yangiliklar va ijtimoiy nutqning o'zgarib borish tendensiyalarini yaqqol namoyon qiladi. Shunday ekan, o'zlashma so'zlarning nazariy asoslarini chuqur o'rganish, ularning o'zbek va rus tillaridagi tarixiy shakllanish jarayonlarini tadqiq etish, fonetik va morfologik moslashuv mexanizmlarini tahlil qilish hamda OAV tilidagi o'rni va funksional xususiyatlarini o'rganish bugungi lingvistika uchun dolzarb nazariy va amaliy ahamiyatga ega masaladir. Ushbu maqolada o'zlashma so'zlarning ilmiy talqini, tillardagi tarixiy qatlamlarning shakllanish omillari, zamonaviy kommunikatsiya jarayonlaridagi o'zgarishlar va OAV

tilida ularning qo'llanish xususiyatlari IMRAD talablari asosida keng ilmiy tahlil qilinadi.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida umumiy lingvistik tahlil, tarixiy taqqoslash, komponent tahlili, etimologik metod, struktur yondashuv va funksional semantik tahlil metodlari qo'llanildi. Ommaviy axborot vositalaridagi matnlar, televideniye, internet portallari, yangiliklar saytlari, reklama va ijtimoiy tarmoqlardagi postlar kuzatilarak o'zlashmalarning qo'llanish chastotasi, til sistemasidagi moslashuv darajasi hamda ijtimoiy kommunikasiyadagi vazifalari aniqlab borildi. O'zbek va rus tillariga oid tarixiy manbalar, zamonaviy lingvistik tadqiqotlar, normativ lug'atlar, etimologik lug'atlar va OAV korpuslari asosiy manba sifatida tanlab olindi. Tadqiqotning nazariy bazasi tilshunoslikdagi o'zlashma birliklarni tahlil qilishga doir yirik ilmiy maktablar, xususan V Vinogradov, U Uaynrix, P Dyurkin, H Haarmann, L Kempbell va boshqa olimlar qarashlariga tayangan holda shakllantirildi.

NATIJALAR

O'zlashma so'zlar tilning boshqa tillar bilan aloqa jarayonida o'zlashtirib olgan birliklari bo'lib, ular tilning lug'aviy boyligi va semantik imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. O'zlashmalar jamiyat hayotidagi madaniy, siyosiy, ilmiy, texnologik va iqtisodiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. O'zbek va rus tillarida o'zlashmalar ko'pincha global bilimlar oqimi natijasida shakllanadi. O'zlashma birliklar tilning semantik sistemasiga moslashib boradi va vaqt o'tishi bilan o'zlashtirilgan birliklar o'z tilining tabiiy unsuri sifatida mustahkam o'rnashadi.

O'zlashmalar tilga kirish jarayonida bir necha bosqichlarda moslashadi. Fonetik moslashuvda so'z qabul qilinayotgan tilning tovush tizimiga moslashtiriladi. Morfologik moslashuvda esa so'zga o'zbek yoki rus tili grammatik shakllari qo'shib, birlik lingvistik sistemaning to'laqonli elementi sifatida faol qo'llanadi. Semantik moslashuvda esa o'zlashmalar o'z ma'nosini kengaytiradi yoki o'zgartiradi. Masalan, internet so'zi dastlab texnik qurilma va axborot tizimini bildirgan bo'lsa, hozirda keng ma'noda raqamli makon, kommunikatsiya, media faoliyati kabi tushunchalarni anglatadi.

O'zlashish jarayonining shakllanishi ikki asosiy yo'l orqali yuz beradi. To'g'ridan to'g'ri o'zlashishda so'z manba tilining o'zidan qabul qilinadi. Zamonaviy o'zbek tilidagi marketing, kontent, onlayn, format kabi birliklar ingliz tilidan bevosita kirgan. Bilvosita o'zlashishda esa so'z uchinchi til vositasida kiradi. Rus tilidagi ko'plab fransuzcha so'zlar o'zbek tiliga rus tili vositasida o'tgan bo'lib, jurnalist, artist, agent kabi birliklar bunga misol bo'ladi. Bu jarayonlarning faollashuvi globallashtirish, xalqaro texnologiyalar almashinuvi, internet kengayishi, OAVning global tarmoqlanishi bilan bevosita bog'liq.

Rus tilidagi o'zlashmalar bir necha tarixiy bosqichlarda shakllangan bo'lib, ular slavyan davri, yunon madaniyati ta'siri, lotin ilmiy an'anasi, fransuz diplomatik an'analari, nemis texnik rivoji va ingliz zamonaviy texnologik ta'siri orqali izchil boyib borgan. Rus tili ko'p asrlar davomida Yevropa bilan faol madaniy aloqalar olib borganligi sababli uning lug'aviy tarkibida o'zlashmalar nihoyatda keng qatlamni tashkil etadi. Zamonaviy rus tilidagi challenge, monitoring, streamer, fake news kabi birliklar ingliz tilidan o'zlashgan global neologizmlar bo'lib, ular OAV nutqida faol qo'llanadi.

O'zbek tilida esa eng qadimgi o'zlashma qatlam arab va fors tillaridan kirgan diniy, ilmiy, falsafiy, madaniy va maishiy terminlardan iborat bo'lib, ular o'zbek adabiy tilining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Keyingi katta qatlam XIX–XX asrlarda kirib kelgan ruscha o'zlashmalar hisoblanadi. Bu davrda zavod, komitet, direktor, institut kabi birliklar o'zbek lug'at boyligiga mustahkam kirgan. Mustaqillikdan keyingi davrda ingliz tilidan kirayotgan global o'zlashmalar yangi faol qatlamni tashkil etadi. Digital, startap, media, marketing, mobil ilova kabi so'zlar bugungi o'zbek OAVlarida eng talab yuqori o'zlashmalar sifatida namoyon bo'lmoqda. Har ikki tilning o'zlashma qatlamlari tarixiy siyosiy aloqalar, madaniy integratsiya, ilmiy taraqqiyot, savdo aloqalari va texnologik o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq ravishda shakllangan. Zamonaviy bosqichda esa ingliz tilining global ta'siri tufayli o'zbek va rus OAVlari lug'atida inglizcha o'zlashmalar ustunlik qilayotganini kuzatish mumkin.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zlashma so'zlar har ikki tilda ham lug'at boyligining eng faol qatlamini tashkil etadi. O'zlashmalar jamiyatning qanday bosqichda ekanini, texnologik taraqqiyot darajasini, xalqaro aloqalar ko'lamini, global kommunikatsiya ochiqqligini aks ettiradi. O'zlashmalar til taraqqiyotini tezlashtirsa ham, ular bilan bog'liq me'yoriy masalalar, adabiy tilning sof shaklini saqlash, lingvistik madaniyatni tartibga solish zarurati ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda. OAV tili esa bu jarayonning eng faol aks etuvchisidir. Chunki media nutqi har kuni yangilanadi, xalqaro axborot makonidan yangi terminlarni tezda qabul qiladi va ularni tilga tatbiq etadi.

Rus OAVida inglizcha o'zlashmalar ko'proq texnologiya, siyosat, sport va media sohalarida faol qo'llanayotgan bo'lsa, o'zbek OAVida ular biznes, IT, media, reklama va digital kommunikatsiya sohalarida keng tarqalgan. Ijtimoiy tarmoqlarda esa o'zlashmalar yanada ko'proq uchraydi, chunki u yerda auditoriya yosh va global maydonga eng yaqin segment hisoblanadi.

O'zlashmalarni tartibga solish, ularning me'yoriy qo'llanishini belgilash, matbuot tilini standartlashtirish, lingvistik xavfsizlikni mustahkamlash til siyosati oldidagi muhim vazifalardan biridir. Bu jarayonda etimologik tadqiqotlar, me'yoriy lug'atlar, akademik

izohlar, OAV tahrir siyosati va til madaniyati bo'yicha ilmiy izlanishlar hal qiluvchi rol o'ynaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zlashma so'zlarning o'zbek va rus tillari taraqqiyotidagi roli, tarixiy manbalari, zamonaviy til jarayonlaridagi mavqei va OAV tilidagi qo'llanish xususiyatlari ilmiy asosda ochib berildi. O'zlashmalar tilning kommunikativ imkoniyatini kengaytiradi, global bilimlarni qabul qilish jarayonini tezlashtiradi, yangi texnologiyalar va ijtimoiy hodisalarni ifodalashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularning ortib borishi me'yoriy masalalar va til siyosati uchun yangi vazifalarni yuzaga chiqaradi. Tadqiqot o'zlashmalarni ilmiy asosda tasniflash, ularning fonetik, morfologik va semantik moslashuv jarayonlarini chuqur o'rganish va OAV tilidagi qo'llanishini tartibga solish bo'yicha nazariy manba sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova M O'zbek tili leksikologiyasi Toshkent Fan 2018
2. Muhammadjonov A Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikologiya masalalari Toshkent Universitet 2020
3. Abdurahmonov G va boshq O'zbek tili tarixi Toshkent O'zbekiston 2017
4. Yoqubov I O'zbek tili stilistikasi va nutq madaniyati Toshkent Fan va texnologiya 2019
5. Jo'rayev Y O'zbek tilida so'z o'zlashuvi jarayonining tipologik xususiyatlari Toshkent Universitet 2016
6. Степанов Ю С Лексикология русского языка Москва Наука 2019
7. Беляев С М Современный русский язык Лексикология Москва Флинта 2020
8. Суперанская А В Происхождение имён и слов Москва АСТ 2018
9. Васильева Н А Историческая грамматика русского языка Санкт Петербург ЛГУ 2017
10. Черкасова Е А Языковая динамика и процессы заимствования в СМИ Москва Просвещение 2021
11. Karimov B Zamonaviy OAV tili va lingvistik tendensiyalar Toshkent Fan 2022
12. Rafiqova D Mediamatn lingvistik tahlili Toshkent Universitet 2021
13. Мамонтов А А Язык современных российских СМИ Москва Юрайт 2020
14. Жданова М И Медиа дискурс и языковые трансформации Москва Логос 2022